لادان له بنەمای هاریکاری
(کتێبی ڕشتەی مرواری بە نموونە)

م. ی. ئاگرین شەوکەت هادی
بەشی کارگێڕیی یاسا
پەیمانگەی تەکنیکی کارگێڕیی
زانکۆی پۆلیتەکنیکی هەولێر

م. ی . کەلسووم خالید ئەحمەد
کۆلێژی تەکنیکی تەندروستی
زانکۆی پۆلیتەکنیکی هەولێر

پ. ی. د. نەریمان عەبدوڵڵا خۆشناو
بەشی زمانی کوردی
کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی
زانکۆی سەلاحەددین

پێشەکی

١ـ ناونیشانی لێکۆڵینەوەکە

ناونیشانی لێکۆڵینەوەکە بریتییە لە (لادان لە بنەمای هاریکاری "کتێبی ڕشتەی مرواری بە نموونە"). لێکۆڵینەوەیەکی پراگماتیکییە، نموونەکانی ئەو دەقانەن، کە لە کتێبی ڕشتەی مرواریدا باسکراون، بەپێی تیۆری بنەماکانی هاریکاری شیکراونەتەوە و هەوڵدراوە گونجاوترین نموونە هەڵبژێردرێت، کە لەگەڵ ناوەرۆکی باسەکەدا بگونجێت، کە ئەمەش هەوڵێکە بۆ دەرخستنی بنەما وردەکانی بنەمای هاریکاری لە دەقە نووسراوەکاندا.

٢ـ سنوور و ڕێبازی لێکۆڵینەوەکە

لێکۆڵینەوەکە لە ئاستی پراگماتیکدایە و شیکردنەوەی نموونەکان بەپێی تیۆری بنەماکانی هاریکاری گرایس لێکدراوەتەوە و سنوورەکەی دەستنیشان کراوە بەوەی تەنیا ئەو نموونانە وەرگیراون، کە لە کتێبی ڕشتەی مرواریدا باسکراون، ئەم لێکۆڵینەوەیەش لە چوارچێوەی ڕێبازی (وەسفی شیکاری) باسی لێوە دەکرێت.

٣ـ هۆی هەڵبژاردنی لێکۆڵینەوەکە

خاڵی گرنگ لە هەڵبژاردنی لێکۆڵینەوەکە، کاریگەریی ئەو پەیوەندییەیە کە لەنێوان قسەکەر و گوێگردا هەیە، بەتایبەتی لە بنەماکانی هاریکاریدا، کە کاریگەرییەکی زۆری هەیە لەسەر سەرکەوتنی پڕۆسەی پەیوەندیکردن، بە

پیادەکردنی بنەماکان لەنێوان تاکەکانی کۆمەڵدا، بەوەی زمان چالاکییەکی کۆمەڵایەتییە بە مەبەستی هاریکاریکردنی نێوان بەشداربووانی ئاخاوتن بەکاردەهێنرێت.

٤ـ کێشەی لێکۆڵینەوەکە

ئەم لێکۆڵینەوەیە هەوڵێکە بۆ شیکارکردنی پراگماتیکییانەی چەند دەقێکی نێو کتێبی ڕشتەی مرواری بەپێی بنەماکانی هاریکاری، کێشەی ئەم دەقانە لەوەدابوو کە هەر دەقێک زیاتر لە بنەمایەکی تێدا پێشێل کرابوو، بە ئەستەم نموونەیەکمان دەستدەکەوت و دەبینییەوە تەنیا لە یەک بنەمادا لادان تیایدا ڕوویدا بێت.

٥ـ ناوەرۆکی لێکۆڵینەوە

ناوەرۆکی ئەم لێکۆڵینەوەیە جگە لە پێشەکی و ئەنجام، لە سێ بەش پێکهاتووە:

بەشی یەکەم؛ بەشێکی تیۆرییە و تیایدا باس لە بنەمای هاریکاری لەلایەن پۆل گرایس کراوە، لەگەڵ باسکردنی هەریەکە لە بنەماکانی هاریکاری (بنەمای چەندێتی، بنەمای چۆنیەتی، بنەمای پەیوەندی و بنەمای شێواز)، لەگەڵ هێنانەوەی نموونە بۆ هەر بنەمایەک.

بەشی دووەم؛ ئەم بەشەش بەشێکی تیۆرییە و باس لە لادان لە بنەماکانی هاریکاری گرایس دەکات و هێنانەوەی نموونە بۆ هەر یەکێک لەم بنەمایانە، بنەمای چەندێتی، بنەمای چۆنیەتی، کە ئەمیش چەند جۆرێکی لادانی لێدەکەوێتەوە، وەک (توانج و گاڵتەپێکردن، خواستن، ئاماژەپێکردن، زێدەڕۆیی و کەمکردنەوە)، هەروەها بنەمای پەیوەندی و شێواز، لەگەڵ ڕوونکردنەوەی پێویست سەبارەت بەم بنەمایانە.

بەشی سێیەم، بەشی پراکتیکی لێکۆڵینەوەکەیە، کە باس لەو لادانانە دەکات، کە لە بنەمای هاریکاریدا هاتۆتە کایەوە، بە پشتبەستن بە نموونەکانی نێو کتێبی ڕشتەی مرواری و شیکارکردنی نموونەکان.

لە کۆتاییدا، ئەنجامی لێکۆڵینەوەکە و لیستی سەرچاوەکان، لەگەڵ پوختەی لێکۆڵینەوەکە بە زمانەکانی عەرەبی و ئینگلیزی پێشکەش کراون.

بەشی یەکەم
بنەمای هاریکاری

١ـ بنەمای هاریکاری

پرۆسەی ئاخاوتن له زمانی مرۆڤدا چالاکییەکی کۆمەڵایەتییە لەنێوان تاکەکانی کۆمەڵدا و پرۆسەیەکە بە پلانی تەواوەوە ئەنجام دەدرێت. بۆیە بۆ پەرەسەندن و بەرەوپێشچوونی، پێویستی بە پرەنسیپێکە، کە لەسەر کۆمەڵێک یاسا و بنەما بەڕێوە بچێت. هەر بەهۆی ئەم پرەنسیپانە بوو بنەمای هاریکاری هاتە کایەوە، کە یەکێک لەو بنەمایانەی سوودێکی زۆری هەیە بۆ نێرەر و وەرگر لەکاتی گفتوگۆ، یان له نووسیندا، ئەم بنەمایە بە (گرایس) ناوبانگی دەرکردووە، بەڵام مێژوویەکی کۆنتری هەیە. بۆیە گرایس "بۆچوونی هاریکاری خستەڕوو سوودی له زانیاری و بۆچوونەکانی پێش خۆی وەرگرت و وەک تەواوکردنێک و گەشەسەندنێک بۆ کارەکانی بەر له خۆی ئەنجامدرابوون، ئەم کارەی جێبەجێ کرد" (هێرش چەتۆ، ٢٠١٦، ل٣٧). ئەوە گرایس لەڕێگەی وانەکانی، کە له زانکۆی هارڤارد ساڵی **١٩٦٧** پێشکەشی کردوون، خاڵی دەستپێک لای گرایس ئەوەبوو دیاری بکات، کە بەشداربووانی ئاخاوتن له گفتوگۆکانیاندا مەبەستی زیاتریان هەیە لەوەی دەیڵێن، یان هەمان مەبەستیان هەبێت. جگە لەوە دەشێ مەبەستەکانیان پێچەوانەی دەربڕینەکانیان بێت (علی محمود، ٢٠١٠، ل ٩). واتە مرۆڤەکان له پەیوەندیکردنیان و دەربڕینەکانیاندا زیاتر له واتایەک دەگەیەنن لەو شتانەی دەڵێن، بە سوود وەرگرتن له جۆرەکانی پەیوەندیکردن. گرایس باسی لەم بابەتە کرد و ڕوونی کردۆتەوە لەژێر ناونیشانی لێکەوتەی گفتوگۆ (پەروەر عبدالرحمن، ٢٠١٣، ل ٧٢). لێکەوتە هەموو ئەو واتایانە دەگرێتەوە، کە بە وشە دەرنەبڕاون، بەڵام له گوتنێک هەڵدەهێنجرێن، پشتبەستوو بە بنەماکانی هاریکاری، کە بە بۆچوونی گرایس بنەمایەکی هاریکاری هەیە لەنێوان قسەکەر و گوێگر، کە ئاخاوتنەکە هەڵدەسووڕێنێ، قسەکەران هەوڵدەدەن ڕاست بڵێن و زانیارییەکی وا بدەن تاڕادەیەک ڕوون و گونجاو بێت و پێداویستییەکانی گوێگر بێنێتەدی (عبدالواحید مشیر دزەیی، ٢٠١٤، ل ١٠١). گرایس له ئەنجامی تیۆرەکەی (واتای نەسروشتی)دا گەیشتە چەند بنەمایەک و دەستنیشانی کردوون، کە وەک

ڕێنمایی و یاسا پێناسەیانی کردوون، بۆ ئەوەی بەشداربووانی ئاخاوتن سەرکەوتووانه پرۆسەکه ئەنجام بدەن و له پەیوەندیدابن (سروه فیصل، ٢٠١٠، ل٣٥). به باوەڕی گرایس گەیشتن به واتای هاوبەش له ئاخاوتندا لەڕێگای بنەمای هاریکارییەوه دەبێت، که هەموو قسەکەرێک بێ جیاوازیی ڕۆشنبیری و کلتووری له هەموو کۆمەڵێکدا پەیڕەوی بکات (محمد معروف فتاح، ٢٠١٠، ل٤٢٤). بنەمای هاریکاری چەند بنەمایەکن، که چۆنیەتی بەڕێوەچوون و ئامانجی ئاخاوتن پێیانەوه بەنده و جێبەجێکردن و نەکردنی ئەم بنەمایانه ئامانج و ئاراستەی هەر ئاخاوتنێک دیاری دەکەن.

به بۆچوونی گرایس ئاخاوتن چالاکییەکی هۆشەکییه، که به هاریکاری بەشداربووانی ئاخاوتن دێته ئەنجام (محمد معروف فتاح، ٢٠١١، ل٢١٣). گرنگییەکی دیاری بنەماکانی هاریکاری لەوەدایه، هۆکارێکه بۆ ئەوەی بەشداربووانی ئاخاوتن له مەبەستی یەکتر بگەن، گرایس دەقی بنەماکانی هاریکاری بەم شێوەیه دەخاته ڕوو: "با گوتنەکەت هێنده بێت و لەو کات و شوێنەدا بێت و بەو جۆره بێت، که پێویستی تێگەیشتن دەیەوێت" (جۆرج یول، ٢٠٠٠، ل٣٧). هاوبەشی ئاخاوتن باوەڕی بەوە هەیه، که دەیەوێت هاریکاری بکات. مەبەست ئەوەیه له شێوەی داخوازیدا (با هێنده بێت: کەمییه، لەو کات و شوێنه: بەو جۆره بێت، که ئاخاوتنەکه پێویستییەتی (محمد معروف فتاح، ٢٠١١، ل٢١٣). بەپێی ئەو بنەمایه، ئاخاوتن شێوەیەکی ڕێکوپێک وەردەگرێت و گونجاو دەبێت، واته نه کەم دەبێت و نه زیاد، بێ بەڵگەش ئاخاوتن ناکرێت. جۆر و چۆنیەتی و بڕی زانیاری هەر دەربڕینێک له گفتوگۆدا، دەبێ بەپێی پێویستی گوتنەکه بێت. کەواته دەتوانین بڵێین ئاخاوتن لەسەر بنەمایەکی هاریکاریی نێوان نێرەر و وەرگر بەڕێوەدەچێت، که پەیڕەوکردنی ئەم بنەمایانەش نەخشەکێشانێکه بۆ ئەوەی ئاخاوتن شێوەی نموونەیی وەربگرێت (عبدالواحید مشیر دزەیی، ٢٠١٤،ل ١٠١)، بەڵام مەرج نییه هەموو کەسێک له هەموو ئاخاوتنێکدا جێبەجێی بکات "ئەمه زۆر ئەستەمه و له ئاخاوتندا نایەتەدی، چونکه ئاخاوتن تێکەڵ به هەندێ ڕەهەندی دیکەی دەروونی و کۆمەڵایەتی دەبێ، ئاخێوەر سوودیان لێوەردەگرێ، یان کاریگەری لەسەر ئاخاوتندا دروست دەکات" (بەدرخان سلێمان، ٢٠١٥، ل٦٤).

بە پیادەکردنی بنەمای هاریکاری گرایس قسەکەر و گوێگر لە پەیوەندیکردندا سەرکەوتووتر دەبن، چونکە لێڵی و لەیەکنەگەیشتن لەنێوان بەشداربووانی ئاخاوتندا کەمتر دەکاتەوە، کە ئەمەش لە پرۆسەی پەیوەندیکردندا گرنگە (Finch, 2000, P159). بنەمای هاریکاری بە شێوەیەکی واتادار بەشداری دەکات لە ئامانجی پەسەندکراوی ئاراستەی قسەکەر، کە مەبەستی سەرەکی لێی پەسەندکردنی بنەمایەکە، ئەمەش نەبەزاندنی بەندە بە گونجانی وشەکان لە سنووری ڕستەدا لەگەڵ یەکتر و دەبێت پێویستییەکانی کارەکە (بکەر، بەرکار) لەگەڵ کارەکە بگونجێت. لەگەڵ ئەوەشدا سەرکەوتنی ئاخاوتن هەموو جارێک پەیوەست نییە بە نەبەزاندنی بنەماکان، چونکە هەموو کات هاوبەشەکانی ئاخاوتن ناچار نابن بە پەیڕەوکردنی ئەو بنەمایانە، بە تایبەتی لەو ئاخاوتنانەی لە ڕیزبەندییەکی بەرزتر ڕوودەدەن، یان لەپێناو شاردنەوەی ئاخاوتنەکان ئەنجامی دەدەن (حاتم وليا و ژيان عبدالله، ٢٠١٥، ل٥٧).

هەر کاتێک یەکێ لە بنەمایەکان لە ئاخاوتن بەکارنەهات، ئەوە بنەمای هاریکاری لەنێوان لایەنەکانی دەکەوێتە بەر تیشکەوە، بۆ نموونە ئەگەر کەسێ بە هاوڕێکەی بڵێ (دێیت ئەمشەو بچین بۆ پارک)، هاوڕێکەی لە وەڵامدا بڵێ (بەیانی تاقیکردنەوەم هەیە)، پەیوەندییەکە کورتی هێناوە لەسەر بنەمای هاریکاری، چونکە بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ وەڵامی پرسیارەکە دراوەتەوە و گوێگر تێدەگات، کە هاوڕێکەی نایەوێت لەگەڵی بڕوات (نگار مؤمنی، ١٣٨٩، ل٧٧).

بەم پێیە گرایس چەمکی بنەمای هاریکاری لەنێوان قسەکەر و گوێگر داناوە و دابەشی سەر چوار جۆری کردوون (بنەمای چەندێتی، بنەمای چۆنیەتی، بنەمای پەیوەندی، بنەمای شێواز).

١ـ١: بنەمای چەندێتی

ئەم بنەمایە پەیوەستە بە ڕادە و چەندێتی ئەو زانیارییانەی، پێویستە قسەکەر لە کاتی گفتوگۆدا بیبەخشێ، واتە بە کەمترین کات و داڕشتنێکی کەم، واتایەکی گونجاو و تەواو بێتە دەست. ئەم بنەمایە سوودی بۆ هەردوو بەشداربووەکەی پەیوەندیکردن هەیە (گوێگر و قسەکەر)، بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی ڕێکوپێک و

بەگوێرەی پێویست گفتوگۆکە بەڕێوەبچێت و ئەو زانیارییانەی مەبەستیانە بیگەیەنن و زانیارییەکان ئاڵوگۆڕ بکەن. بەپێی بۆچوونی گرایس ئەم بنەمایە بەهۆی دوو بنەمای ترەوە جێبەجێدەکرێت:

- گوتنەکەت هێندە زانیاری بەخش بێت، کە پێویستە.
- گوتنەکەت زانیاریی زیاتر نەبەخشێ لەوەی، کە پێویستە (Grice, H.P, 1987, P46).

نم١ / أ-ئازاد لە کام کۆلێژ دەخوێنێ؟

ب -لە کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەتی.

لەم نموونەیەدا قسەکەر بە شێوەیەکی ڕوون و ئاشکرا پرسیارەکەی کردووە، لە بەرانبەردا گوێگر هاریکارە و وەڵامی پرسیارەکە بەگوێرەی پێویست دەداتەوە و زانیاری دەبەخشێت، واتە ڕەچاوی بنەمای چەندێتی کردووە و زانیارییەکە نە زیادە و نە کەم.

١-٢: بنەمای چۆنیەتی

لەم بنەمایەدا پێویستە بەشداربوونی قسەکەران ڕاست بێت، پێویستە ئاخاوتن بەڵگەدار بێت و لە گومان دوور بێت (شێرزاد سەبری و عبدالسلام نجم الدین، ٢٠١١، ل٢٣١)، واتە با گوتنەکەت دروست بێت، شتی نادروست و بێ بەڵگە مەڵێ، ئەمەش بەم دوو یاسایە جێبەجێدەکرێت:

- شتێک مەڵێ، کە گومانت لە ڕاستییەکەی هەبێت.
- شتێک مەڵێ، کە بەڵگەی دیارت لەسەر نەبێت (Grice, H.P, 1987, P46).

نم ٢ / أ-لە پێشانگاکە چەند کتێبت کڕی؟

ب -دوو کتێبم کڕی.

لەم نموونەیەدا قسەکەری دووەم پابەندی بنەماکە بووە، بەوەی وەڵامێکی ڕاستی داوەتەوە و بە بەڵگەوە قسەی کردووە، کە ئەویش کڕینی دوو کتێبە.

١ـ٣: بنەمای پەیوەندی/ گونجان

بەپێی بنەمای پەیوەندی، گوتنەکانی قسەکەر پێویستە پەیوەندداربێت بە بابەتی ئاخاوتنەوە، واتە پێویستە وتنەکان لەبار و شیاو بن، بۆ ئەو شوێنەی ئاخاوتنەکەی تێدا بەکاردێت (عادل الفاخوری، ١٩٨٩، ل١٤٧). ئامانجیش لێی نەهێڵانی ئاخافتنکەرییە، کە بۆ مەبەستی تر بچێت، یان جیا بێت لەو گوتنەی هەیە (شێرزاد سەبری، ٢٠١٤، ل١٥٨). ئەم بنەمایە پەیوەندی بە چەند لایەنێکی ئاخاوتنەوە هەیە، کە پێویستە قسەکەر ڕەچاویان بکات، وەک:

- چۆنیەتی دەستپێکردنی ئاخاوتن.
- چۆنیەتی بەشداریکردن بە شێوازی لەبار و شیاو.
- چۆنیەتی گۆڕینی بابەتی ئاخاوتن.
- چۆنیەتی کۆتاییهێنان بە ئاخاوتن (دارا حەمید، ٢٠١٢، ل١٢٣).

بەم جۆرە ڕەچاوکردنی ئەم بنەمایە لە ئاخاوتندا، دەبێتە مایەی سەرکەوتنی تێگەیشتنی بەشداربووانی ئاخاوتن. واتە کاتێک قسە دەکەین، دەبێت لەگەڵ قسەکانی تر گونجان هەبێت. ئەم بنەمایەش کار لەسەر دوو یاسا دەکات:

- با قسەکەت پەیوەنددار بێت بە بابەت و ڕوودانی ئاخاوتنەوە.
- با قسەکەت پەیوەنددار بێت بە کات و شوێنەوە (Grice, H.P, 1991, P39)

نم ٣/ أـ ئەمشەو بچینە دەرەوە.

ب ـ ناتوانم میوانمان دێت.

لەم نموونەیەدا ڕەچاوی بنەمای پەیوەندی کراوە و تا ڕادەیەک پەیوەندییەک هەیە لەنێوان داوای قسەکەر و وەڵامی گوێگر، بەوەی ڕاستەوخۆ وەڵامی دەداتەوە، کە ناتوانێ لەگەڵیدا بچێتە دەرەوە، بەڵام هەندێکجار وا ڕێکدەکەوێت وەرگر بۆ ئەوەی وەڵامی قسەکەر نەداتەوە، پابەندی بنەماکە نابێت و خۆی لە وەڵام دەدزێتەوە، وەک ئەم نموونەیە:

نم ٤ / أـ دەتوانی بڕێک پارەم بە قەرز پێ بدەی.

ب ـ خانووەکەمان کۆن بووە، پێویستە نۆژەنی بکەمەوە.

بنەمای پەیوەندی لە گفتوگۆکردندا لە هەموو بنەماکانی تر زیاتر ڕێگە بە کورتبڕی و دوورکەوتنەوە دەدات لە باسکردنی شتێک، کە بێ سوود بێ، ئەمەش دەبێتە هۆی ئاسانکردنی تێگەیشتن.

١ـ٤: بنەمای شێواز

ئەم بنەمایە پەیوەستە بە شێوازی دەربڕینی ئاخاوتنەوە، بەڵام بنەماکانی تری هاریکاری پەیوەستن بە ناوەرۆکی گوتنەوە. ئەم بنەمایە دەڵێت ڕوون بدوێن، کە ئەم چوار یاسایە لەخۆ دەگرێت:

- "خۆ بپارێزن لە دەربڕینی تەمومژاوی و لێڵ.
- خۆ بپارێزن لە لێڵی.
- پوخت بدوێ (خۆ بپارێزە لە زیادە گوتنی ناپێویست).
- گوتنەکەت تۆکمە بێت/ ڕیزبەندی گوتنەکانت ڕەچاو بکە" (ڕەحیم سورخی، ٢٠١٦، ل٧٠).

جێبەجێکردنی کردەی ئاخاوتن و پابەندبوونی بە بنەمای شێواز، لێک تێگەیشتن لەنێوان بەشداربووانی ئاخاوتن ئاسانتر و خێراتر دەکات، چونکە بنەمای شێواز پەیوەندی بە جۆر و شێوازی گوتنەکەوە هەیە. بەپێی ئەم بنەمایە ئاخێوەر لە ئاخاوتنی ئاساییدا دەبێت لە هەموو لایەنەکانی گوتن بکۆڵێتەوە، بێگومان لە هەموو زمانێکدا دیاردەی فرەواتایی و لێڵی هەیە، لە هەر ئاستێکدا بێت کاریگەریی خۆی دەکاتە سەر تێگەیشتنی گوێگر بۆ گوتنەکە. بۆیە دەبێت قسەکەر خۆی بە دوور بگرێ لە هەموو جۆرە دەربڕینێکی لێڵی واتایی، کە لای گوێگر مەبەستێکی تر بگەیەنێ و سەرلێشێوان دروست بکات، هەندێکجار بەهۆی دەوروبەرەوە، ڕەنگە ئەم دیاردانە نەمێنن، بەڵام لە هەموو کاتێکیشدا ئەمە نابێ.

نم ٥ / أـ لە پەیوەندییەکە گوتم ببە بە پیاو.

ب ـ سەبارەت بە پەیوەندییەکانی تر نازانم چییان پێ گوتووە.

لادانێک لەم دەربڕینەی سەرەوەدا هەیە، کە هەست دەکرێت لێڵییەک لە گوتنەکەدا هەیە، ئەویش جۆری پەیوەندییەکەیە، کە نازانرێت، گوێگریش تووشی سەرلێشێوان دەبێت و لە مەبەستی قسەکەر تێناگات.

نم ٦ / أـ له تاقیکردنەوه چۆن بوویت؟

ب ـ لەبەرئەوەی نەخۆش بووم، نەمزانی پرسیارەکان چۆن بوون، باشم جواب نەداوه.

لەم نموونەیەدا درێژدادڕی له وەڵامدانەوەی پرسیاری قسەکەر کراوه، لێرەدا گوێگر دەیتوانی به وەڵامێکی کورت و پوخت وەڵام بداتەوه. که ئایا له تاقیکردنەوەکەدا باش بووه، یان خراپ. بۆیه پابەندی بنەمای شێواز نەبووه و پوخت نەدواوه.

به گشتی ئەم بنەمایانه (چەندێتی، چۆنیەتی، پەیوەندی، شێواز) گریمانەن، له توانای قسەکردندا هەن، تەنانەت ئەگەر ئاخێوەر بەپێی ئەم بنەمایانەش نەڕوات، ئەوە گریمانه دەکرێت ئاخێوەر پەیڕەویان بکات، ئەگەر له هەر ئاستێکدا بێت.

بەشی دووەم
لادان لە بنەمای هاریکاری

٢ـ لادان لە بنەمای هاریکاری

دەبێت ئەوە بزانین، کە لە توانای هیچ قسەکەرێکدا نییە لە کاتی قسەکردندا هەموو بنەماکان بەکار بێنێ و پەیڕەویان بکات، ئینجا لەبەر هەر ئەگەرێک بێت. ئەم لادانەش نابێتە ئەگەری ئەوەی هاوبەشەکانی ئاخاوتن لەیەکتر تێنەگەن، بەڵکو ئەو لادانە هەندێجار شێوازێکی کارتێکەر و سەرنجڕاکێش دەهێنێتە ئاراوە. "گرنگی بنەماکانی هاریکاری لە پرۆسەی ئاخاوتندا لەوەدا نییە، کە پێمان بڵێ چۆن پرۆسەی گفتوگۆ لەنێوان قسەکەر و گوێگر ڕوودەدات. بایەخی دۆزینەوە و دەستنیشانکردنی ئەو بنەمایانە لەلایەن گرایس زیاتر بۆ پیادەنەکردنی ئەو بنەمایانە دەگەڕێتەوە، زۆرجار ئاخێوەر مەبەست و ئامانجی دیکە لەپاڵ گوتنەکانیەوە جێبەجێدەکات، وەک (گاڵتەپێکردن و بێزارکردن، داواکردن، ...)، واتە لە کاتی گفتوگۆدا تەنیا گرنگی بە مەبەستی خۆی دەدات، نەک ئامانجی گشتی گفتوگۆکە" (سروە فیصل، ٢٠١٠، ل٥٤). مەبەستیش لە لادان و پابەندنەبوون بە بنەماکانی هاریکاری ئەوەیە، کە هاوبەشەکانی ئاخاوتن زانیاریی کەم، یان زیاتر دەبەخشن، یان وەڵامێک لەلایەن گوێگر دەدرێتەوە، کە پەیوەندی بە بابەتی پرسیاری قسەکەرەوە نییە، ئەمەش بۆ خۆدزینەوەیە لە بابەتەکە، یان سەرلێشێواندنی بەشداربووانە. هەروەها دەبێت ئەوەش بزانین، کە ئەم "بنەمایانە لە پرۆسەی ئاخاوتندا وەک بنەما کلتووری و ئایینی و کۆمەڵایەتییەکان نین، کە لادان لێیان ببێتە هۆی سزا و کەشێکی نالەبار دروست بکات. تەنانەت لادان لەم بنەمایانە وەک یاسا و ڕێسا ڕێزمانییەکانیش نین، کە ببنە هۆی بەرهەمهێنانی ڕستەی ناڕێزمانی و نادروست، کە لەلای هاوبەشانی ئاخاوتن جێگەی ڕەزامەندی و قبوڵ نەبن و ببنە هۆی تێنەگەیشتن، بەڵکو زۆرجار لادان لەم بنەمایانە بەپێچەوانەوە لەبری ئەوەی پرۆسەی ئاخاوتن بەرەو تێکدان و تەمومژی ببات، دەبێتە هۆی داهێنان و جوانکاری، ئەمەش پێچەوانەی هەموو بنەمایەکی ترە، کە دەبێت مرۆڤ هەمیشە پێیانەوە پابەند بێت" (سروە فیصل، ٢٠١٠، ل٥٤).

٢ـ١: لادان لە بنەمای چەندێتی

ناوەرۆکی سەرەکی ئەم بنەمایە لەوەدایە، کە ئاخێوەر دەبێت بەپێی پێویست زانیاری ببەخشێت، ئەم بنەمایەش بە بۆچوونی گرایس لەسەر دوو بنەمای تر بەندە، بەڵام زۆرجار ئاخێوەر پابەندی ئەم بنەمایە نابێ، کەمتر یان زیاتر لەو زانیارییە دەبەخشێ، کە پێویستە "ئەگەر بەشداریی گوێگر بە گوێرەی پێویست نەبیت، ئەوە ئەم لادانە لە نەزانینەوە نییە، بەڵکو بۆ ئەوەیە نایەوێ هەستی خۆی ڕاستەوخۆ بۆ بەرامبەرەکەی دەرببڕێ" (عبدالواحد مشیر دزەیی، ٢٠١٤، ل١٠٤).

نم ٧ / قوتابی: مامۆستا لە تاقیکردنەوەکان دەرچووم ؟

مامۆستا: لەوانەیە لە کوردی دەرچووبیت.

لەم نموونەیەدا قسەکەری دووەم لە بنەمای یەکەمی چەندێتی لایداوە، بەوەی زانیاریی کەمتری بەخشیوە لەوەی کە پێویستە، چونکە قسەکەری یەکەم چاوەڕێی وەڵامێکی گونجاوە لەوەی، کە ئایا دەرچووە، بەڵام وەڵامێکی کەمتری دەستکەوتووە لەوەی پێویستە، ئینجا ئەمەش لەبەر نەزانین و ئاگادارنەبوونی گوێگرە، کە زانیاری لەسەر ئەنجامی تاقیکردنەوەکان نییە، یان ئەوەیە کە ئەو مامۆستای وانەی کوردییە و تەنیا زانیاری لەسەر بابەتی خۆی هەیە، یان ئەوەیە لەبەر ئەوەی قوتابییەکە لە هەموو وانەکان کەوتووە و نایەوێ لەبەردەم ئامادەبووان شەرمەزاری بکات، بە هەر جۆرێک بێت، ئەمە لادانە لە بنەمای چەندێتی و زانیارییەکی کەمتر دەربڕاوە لەوەی کە پێویستە.

نم ٨ / أـ بەیانی لە کوێ بتبینم؟

ب ـ بەیانی لە چایخانەی مەچکۆ لای قەڵا بەرانبەر بازاڕی گەورە.

لەم نموونەیەدا وەڵامی گوێگر پێویستی بەم هەموو زانیارییە نییە، تەنیا دەیتوانی بڵێ (چایخانەی مەچکۆ)، چونکە شوێنێکی دیارە و ئەوەی خەڵکی ئەم شارە بێت، دەزانێت دەکەوێتە کوێ، بەڵام گوێگر درێژدادڕی لە وەڵامدا کردووە، ئینجا لەبەر هەر هۆکارێک بێت و زانیاریی زیاتری بەخشییە لەوەی کە پێویستە، بەمەش دەبێتە لادان لە بنەمای دووەمی چەندێتی، کە دەڵێت (گوتنەکەت زانیاریی زیاتر نەبەخشێ لەوەی، کە پێویستە).

٢ـ٢: لادان لە بنەمای چۆنیەتی:

لادان لە بنەمای چۆنیەتی ڕوودەدات لەو کاتەی گومان لە ئاخاوتندا هەبێت و قسەکەر شتێک بڵێت، کە ڕاست نەبێت، یان گومان لە ڕاستیبوونیدا هەبێت و بەڵگەدار نەبێت (عادل الفاخوری، ١٩٨٩، ل١٥٤).

زۆربەی جار لادان لەم بنەمایە بەرچاو دەکەوێت، بەڵام لەوانەیە بەئاسانی ئەم لادانە هەست پێنەکرێت، یان ماوەیەک بەسەر بچێ، ئینجا هەستی پێ بکرێت، چونکە ئەم بنەمایە پەیوەندی بە دروستی و نادروستی ئەو زانیارییانەوە هەیە، کە بەشداربووی ئاخاوتن دەریدەبڕێ، بۆیە ماوەیەکی دەوێ تا گوێگر ڕاستی و دروستی زانیارییەکانی بۆ دەردەکەوێ، ئەگەر قسەکەر بە ئەنقەست زانیاریی هەڵەی دا، ئەوە لادانە لەم بنەمایە (سروە فیصل، ٢٠١٥، ل٥٨). لادان لە بنەمای چۆنیەتیش بە چەند شێوەیەک دەردەکەوێت، وەک (توانج و گاڵتەپێکردن، خواستن، ئاماژەپێکردن، زیادەڕۆیی و کەمکردنەوە).

١ـ گاڵتەپێکردن و توانج: توانج دیاردەیەکە ئاخێوەر بەکاریدەهێنێت، بۆ ئەوەی مەبەستی خۆی بەرانبەر کێشەیەک، بابەتێ، کەسێک یان هەر شتێک ... دەرببڕێت، لەگەڵ ئەوەشدا گاڵتەپێکردن پلەی هەیە، واتە هەندێکجار توانجەکە توندە و کاتێک ئاڕاستەی گوێگر دەکرێت، پێی تووڕە دەبێت، هەندێکجاریش توانجەکە سووکە و کەسی بەرانبەر پێی تووڕە نابێت و قسەکەر بەئاسانی ئاخاوتنی خۆی دەردەبڕێت.

نم ٩ / کچی من زیرەکە، بە یەکەم دەرچووە.

ئەگەر دایکێک لەناو ئامادەبووان ئەمە بە کچەکەی بڵێ، کە ئەوانیش ئاگادار بن لەوەی ئەم قوتابییە زیرەک نییە، لەگەڵ ئەوەشدا دایکەکە دەزانێ کچەکەی زیرەک نییە و لە تاقیکردنەوەکان کەوتووە، لێرەدا ئەمە دەبێتە لادان و بە مەبەستی توانج و گاڵتەپێکردن بەکاری دەهێنێت.

٢ـ خواستن: لادانە لە واتای بنەڕەتی، مەبەست لێی ئەوەیە وشەیەک جگە لە واتا دروستەکەی (واتای فەرهەنگی) بەکاردێت، ئەوە واتایەکی خواستراویش

دەبەخشێت، وشەیەک یان دەستەواژەیەک بۆ واتایەکی دوور لە واتا ڕاستەقینەکەی بخوازرێت، کە هەمان واتای نەبێت (عمر محمود، ٢٠٠٩،ل١٣). بۆ نموونە ئەگەر بڵێین:

نم ١٠ / ئازاد شێرە.

وشەی (شێر) لەم نموونەیەدا بە مەبەستی گیانلەبەر نایەت، بەڵکو وەسفی ئازادی پێدەکرێت، کە ئازایەتی و بەهێزی و چاونەترسی لەم گیانلەبەرە دەچێت، ئەم سیفەتانە لەم مرۆڤەدا کۆبوونەتەوە، لێرەدا وشەی (شێر) خواستراوە، بۆ ئەوەی وەسفی مرۆڤێکی لە ئازایەتیدا پێ بکرێت.

٣ـ ئاماژەکردن: دەبێتە ئەگەری ئەوەی لادان لە بنەمای چۆنیەتی ڕوووبدات، ئەویش بەوەی کاتێک قسەکەر گوێبیستی پرسیارێکی هەڵە دەبێت، ئەوە بە گوتنێکی هەڵە وەڵامی دەداتەوە، بۆ ئەوەی ئاماژە بە هەڵەی گوێگر بکات، ئەمەش لەبەر ئەوە ڕوودەدات، کە ناتوانێ وەڵامێکی ڕاستی ئەو هەڵە گەورەیە بداتەوە، کە بیستیتی و هەڵەکەی ڕاست بکاتەوە، بۆیە بە گوتنێکی هەڵە وەڵامدەداتەوە.

نم ١١ / أ-دوێنێ لای سەرۆک بووم.

ب -بەڵێ ئێوەم لە کۆبوونەوەکە بینی.

٤ـ کەمکردنەوە: ئەوەیە کەسێک کارەکی گەورە و خراپ بکات و بچووکی بکاتەوە و دایپۆشێت. بۆ نموونە کەسێک جگەرە زۆر بکێشێ و بڵێ دکتۆر تاکە تاکە دەکێشم (عبدالواحید مشیر دزەیی، ٢٠١٤،ل١٠٦).

٥ـ زیادەڕۆیی: ئەم جۆرەشیان گەورەکردنی شتە، کە لەگەڵ واقع ناگونجێ و پێچەوانەی کەمکردنەوەیە، واتە باسکردنی شتێکە، کە زۆر لە قەبارەی خۆی گەورەترە.

نم ١٢ / بەژنی هێندە درێژە دەڵێی دار ئەسپیندارە.

مردم هێندەی چاوەڕێت بم.

٢-٣: لادان لە بنەمای پەیوەندی

لادان لەم بنەمایەدا پەیدا دەبێت، کاتێک وەڵامی گوێگر گونجاو نەبێت و پەیوەندی بە بابەتی داواکراوەوە نەبێت، کە هەندێکجار بە مەبەست لەم بنەمایە

لادەدات و وەڵامێک دەداتەوە، کە پەیوەندی بە بابەتەوە نەبێت، "لادان لەم بنەمایەدا لە ئاخاوتنی ئاساییدا کەمتر بەرچاو دەکەوێت، ئەمەش لەبەر ئەوەیە ئەم بنەمایە لە گفتوگۆکردندا زۆر گرنگە و لادان لێی گرفتی گەورە لە پەیوەندیکردندا دەنێتەوە، کە وەڵامی وەرگر لەگەڵ داوای نێرەر ناگونجێ و بەئاسانی هەست بە پێشێلکردنی ئەم بنەمایە لەلایەن ئاخێوەرەوە بکرێت" (سروه فیصل، ٢٠١٠، ل٦٠).

نم ١٣/ أ ـ ئەرکی ماڵەوەت جێبەجێکردووە؟

ب ـ ئەوە کێیە لە دەرگا دەدات؟

لەم نموونەیەدا گوێگر هیچ وەڵامێکی نەداوەتەوە، زانیاری نەداوەتە دەست بەرانبەر داوای قسەکەر، بۆیە بەئاسانی هەست دەکرێت، کە هیچ پەیوەندییەک لەنێوان پرسیار و وەڵامەکەدا نییە.

٢ـ٤: لادان لە بنەمای شێواز

لادان لەم بنەمایە کاتێک ڕوودەدات، کە قسەکەر لە یەکێک لە بنەما وردەکانی ئەم بنەمایە لابدات، کە هەندێکجار قسەکەر بە مەبەستێکی تایبەتی خۆی لە یەکێک لەم بنەمایانەی شێواز، یان زیاتر لە بنەمایەک لادەدات، بەمەش بەشداربووانی ئاخاوتن لە تێگەیشتن تووشی زەحمەتی دەبن، تەمومژی واتاییش بە خاڵێکی گرنگ دادەنرێت، کە لادان لەم بنەمایە دەهێنێتە کایەوە، واتە دەبێت قسەکەر گوتنێک دەربڕێت، کە لێڵی و تەمومژی واتایی دروست نەکات. هەروەها دەبێت لە دەربڕینی فرەواتا دوور بکەوێتەوە، ئەمەش کاتێک ڕوودەدات، کە قسەکەر وشەیەک بەکاردێنێ، زیاتر لە واتایەکی هەیە، بەمەش گوێگر تووشی سەرلێشێوان دەبێت و پەیوەندییەکە سەرکەوتوو نابێت، لە کاتی پەیوەندیکردندا هاوبەشەکانی ئاخاوتن پێویستە بە شێوەیەکی ڕێک و پوخت وتەکانیان دەربڕن، ئەگەر وا نەبێت، ئەوە لادان لەم بنەمایە دروست دەبێت.

نم ١٤ / أ ـ لە تاقیکردنەوەکە دەرچووی؟

ب ـ پرسیارەکان زۆر گران بوون، بەگشتی قوتابییەکان خراپ بوون، باش نەبووم.

بەشی سێیەم
لادان لە بنەمای هاریکاری (کتێبی ڕشتەی مرواری بە نموونە)

٣ـ لادان لە بنەمای هاریکاری لە(کتێبی ڕشتەی مرواری)

نموونەی لێکۆڵینەوەکەمان بریتییە لە دەقەکانی نێو کتێبی (ڕشتەی مرواری)، کە ئەم کتێبە لە هەشت بەرگ پێکهاتووە، لەلایەن مامۆستا عەلائەددین سەجادی بە شێوەیەکی پوخت و بێ کەموکوڕی نووسراوەتەوە، کتێبەکە باس لەو بەسەرهات و سەربوردانە دەکات، کە لە کۆمەڵگەی کوردی ڕوویانداوە و ڕەنگدانەوەی ئەو بارە کۆمەڵایەتییەیە، کە میللەتی کورد پێیدا تێپەڕیوە، هەڵبژاردنی نموونەکانیش لە کۆی هەر هەشت بەرگەکەدا بە شێوەیەکی هەڕەمەکی بووە.

هەروەک لە سەرەتای بەشی یەکەم باسمان لەوە کرد، کە زمان چالاکییەکی کۆمەڵایەتییە و بۆ بە ئەنجامگەیاندن و سەرکەوتنی ئەم چالاکییە پێویستمان بە پلان و پرەنسیپێکی تەواو هەیە، بۆ ئەوەی پرۆسەی پەیوەندیکردن سەرکەوتن بەدەست بهێنێت، هەر بۆ ئەم مەبەستەش بوو، کە بنەمای هاریکاری هاتە کایەوە، کە لەسەر چەند بنەما و یاسا و ڕێسایەک بەڕێوەدەچێت. هەندێکجاریش نێرەر و وەرگر بە مەبەست لەم بنەمایانە لادەدەن و ئاراستەی گفتوگۆکە بەرەو شوێنێکی تر دەبەن، ئینجا لەبەر هەر هۆکارێک بێت، لادانیش لەم بنەمایانە بە چەند شێوەیەکە، کە لە بەشی دووەمی لێکۆڵینەوەکەدا ئاماژەی پێکراوە، بەم شێوەیە:

- **لادان لە بنەمای چەندێتی:** زانیاری بەپێی پێویست ببەخشرێ، نە زیاتر و نە کەمتر.
- **لادان لە بنەمای چۆنیەتی:** نابێت گومان لە ئاخاوتندا هەبێت و شتی بێ بەڵگە باس بکرێت، کە ئەویش بە چەند شێوەیەک دەردەکەوێت (توانج، خواستن، ئاماژەپێکردن، کەمکردنەوە و زێدەڕۆیی).
- **لادان لە بنەمای پەیوەندی:** وەڵامی گوێگر گونجاو نەبێت و پەیوەندی نەبێت بە بابەتی گفتوگۆ.
- **لادان لە بنەمای شێواز:** لەکاتی قسەکردن تەمومژی واتایی و دەستەواژەی فرەواتا و ناڕوونی لە ئاخاوتندا هەبێت، ئەمەش لادان لەم بنەمایەی لێدەکەوێتەوە.

بۆ هەر یەکێک لەم بنەمایانە چەند نموونەیەک دەخەینەڕوو، کە لەگەڵ جۆری لادانەکە و تێبینی و ڕوونکردنەوەی پێویست لەسەر بنەمایەکەیە.

٣ـ١: لادان لە بنەمای چەندێتی لە (کتێبی ڕشتەی مرواری)

نم١/ کابرایەکی کورد ڕۆژێکی ڕەمەزان نەیتوانی بەڕۆژوو بێت، هەستا چوو لە سووچێکی تاریکی ماڵەکەی خۆیاندا دەستی کرد بە نان خواردن. کوڕێکی هەبوو بەسەریا چوو گوێی لە مڵچەمڵچێک بوو، وتی ئەمە کێیە؟ وتی "ڕۆڵە باوکی سەگبابتە نانی خۆی ئەخوا لە خەڵک ئەترسێ".

لەم نموونەیەدا بۆ تێگەیشتن زانیاری زیاد لە پێویست بە گوێگر دراوە، کە ئەمەش پێویستی بەم زیادە گوتنە نەبوو، بەڵکو دەیتوانی تەنیا بڵێ "**ڕۆڵە باوکتە**" دەربڕینەکانی تر هەمووی زیاد دەربڕاوە، ئەمەش بە مەبەستی ئەوەی ڕەنگە نەیەوێ گوێگر پرسیاری زیاتر بکات، لەبارەی ئەوەی بۆچی بەڕۆژوو نەبووە.

نم٢/ کابرایەکی مەرگەیی لە مەلایەک ئەپرسێ و ئەڵێ: "توخوا مامۆستا هەر دەڵێن پردی سیراتی هەیە، ئەوە چۆنە؟" مەلایش ئەڵێ: "مام هۆمەر کتێبان دەفەرموێ پردی سیرات لە مەشرەقان هەتا مەغریبان درێژە، لە موو باریکتر و لە شیر تیژترە، بە قەد سەد کێوی لەسەر یەک دانێی هێندە بەرزە، جەحەنەمیش لەژێریدایە، یەعنی پردەکە بەسەر جەحەنەمیدا ڕاکێشراوە".

بڕی ئەو زانیارییانەی لەم نموونەیەدا وەڵامدراوەتەوە، زۆر زیاترن لەوەی لە پرسیارەکەدا داواکراوە، کە بەم هۆیەش وا دەکات لادان لە بنەمای چەندێتی بێتە کایەوە، زانیارییە زیادەکانیش لەوەدایە، کە گوێگر زۆر بە دووورودرێژی باس لە پردی سیرات دەکات، کە زانیاری زۆر زیاتری بەخشیوە لەوەی پێویستە، ئەویش بە مەبەستی زیاتر ترساندنی قسەکەر بێت، یان هەر هۆکارێکی تر، بەم شێوەیە زیادەڕۆیی لە قسەکردندا کردووە.

نم٣/ کابرایەکی کورد هەبوو (نەزەر)ی ناو بوو، پیاوی (مەحموو پاشا) بوو، نەزەر لەناکاو ون ئەبێ و زۆری پێ ناچێ پەیدا ئەبێتەوە، پاشا ئەپرسێ: ها نەزەر ئەوە

لەکوێ بووی؟ ئەڵێ: "بە خوا پاشا چووم بۆ ماڵی شێخ، ڕۆحم وەقوربانی سەگی بەر قاپیەکەی وێ".

ئەگەر سەیری ئەم نموونەیە بکەین، دەبینین گوێگر زیاتر زانیاری بەخشیوە لەوەی لە پرسیارەکەدا داواکراوە، ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لەبەر خۆشەویستی بۆ شێخ ئەم زیادە گوتنەی دەربڕیوە، بەوەی دەڵێ: (**ڕۆحم وەقوربانی سەگی بەر قاپیەکەی وێ**)، کە وەڵامی پرسیارەکە پێویستی بەم زیادە گوتنە نەبوو.

نم٤/ جارێک موفتی زەهاوی لە بەغدا لەلای والی دائەنیشێ و لە تەنیشتییەوە ئەبێ و سەرینێک لە بەینیانا ئەبێ، لەو وەختەدا یەکێک لە کوردە فەیلییەکان ئەبەنە لای والی و والی زۆر تووڕە ئەبێ و ئەڵێ "بریا ئەمزانی بەینی کورد و کەر چەندە" خێرا موفتی زەهاوی هەڵئەداتێ و ئەڵێ: "تەنها سەرینێک" والی کە لا ئەکاتەوە زۆر شەرمەزار ئەبێ و داوای لێبووردنی لێ ئەکا.

لەم نموونەیەدا ئەگەر سەیر بکەین، دەبینین لە وەڵامدا بڕی زانیاریی داواکراو کەمترە لەوەی پرسیارەکە پێویستی پێیەتی، کە ئەمەش بۆتە هۆی لادان لەم بنەمایە، چونکە پرسیارەکە زیاتر لەم وەڵامەی دراوەتەوە لەخۆ دەگرێت، گوێگر لە وەڵامی پرسیاری قسەکەر تەنیا دەڵێت (**سەرینێک**)، کە هیچ ڕوونکردنەوەیەکی تری نەداوە، بەمەش وەڵامەکە کورتی هێناوە و لەگەڵ ئەوەشدا لادان لە بنەمای شێوازیشی لێکەوتۆتەوە، بەوەی وەڵامەکە تەمومژی واتایی لێ دروست بووە.

نم٥/ کابرایەکی وسیۆجانی کە ئەچێ بۆ کوێستان، لەو بناری بانەیە گایەک بارئەکا لە جەوت و ئەیباتەوە، لە ڕێگادا کابرایەکی تووش ئەبێ، ئەڵێ بارەکەت چییە؟ ئەویش ئەڵێ: برا جەوتە!! جەوتە، ئازا جەوتە، تاڵە جەوتە، جەوتی کوننە، جەوتی مەشکە، جەوتی گاوس، قەسقەوانە، هەزار خێری خواس.

لەم نموونەیەشدا زانیاریی زیاد لە پێویست خراوەتە ڕوو لەوەی پێویستە و داواکراوە، کە گوێگر لە وەڵامی پرسیارەکەدا دەیتوانی تەنیا جارێک بڵێ باری جەوتە. نەوەک ئەوەندە وەڵامەکە درێژ بکاتەوە و زانیاریی زۆرتر بدات، کە پێویست نین.

له کۆی ئەم نموونانەی دەربارەی لادان له بنەمای چەندێتی و چەندین نموونەی تر خستمانه ڕوو، که له کتێبی (ڕشتەی مرواری) بەرچاو دەکەون، زۆرترینی نموونەکان بەپێی بنەما وردەکانی بنەمای چەندێتی، که باس لەوه دەکات نابێ زانیاریی زیاد و کەم بێت، دەبێت بەپێی پێویست بێت، زانیاریی زیاتر و کەمتر نەبەخشێت لەوەی له پرسیارەکه داواکراوه.

٣ـ٢: لادان له بنەمای چۆنیەتی له (کتێبی ڕشتەی مرواری)

نم١/ ساڵێک بوومەلەرزەیەک له پێنجوێندا کەوت، کابرایەکی ترسنۆک به پیاوێکی گەورەی وت "ڕەنگه له بوومەلەرزەکه زۆر ترسا بێتی و لەرزیبێتی". کابرا وتی "بەڵێ، بەڵام زەوییەکه له منیش و له تۆیش زیاتر ترسا و لەرزا".

ئەگەر سەیری ئەم نموونەیه بکەین، دەبینین زەوی لەرزین و بوومەلەرزه دیاردەیەکی سروشتییه و ڕوودانی کارێکی ئاساییه و پەیوەندی به ترس نییه، بەڵام لێرەدا لەبەر ئەوەی قسەکەر کەسێکی ترسنۆکه و بۆ ئەوەی هاوەڵ بۆ خۆی پەیدا بکات و ترسەکەی بشارێتەوه، پرسیار له گوێگر دەکات، بەوەی ئەویش ترساوه لەم زەمین لەرزینه، بەڵام گوێگر به شێوەی توانج و گاڵتەپێکردنەوه وەڵامی پرسیاری قسەکەر دەداتەوه، بەوەی زەوییەکه لەوان زیاتر ترساوه.

نم٢/ کابرایەک هەبوو گۆزەیەکی دانابوو، هەر کەسێک که ئەمرد، بەردێکی ئەخسته گۆزەکەوه، له ئاخری ساڵا ئەیبژارد، بزانێ ئەو ساڵه چەن کەس مردووه. دۆستێکی هەبوو ڕۆژێک هات بۆ لای، سەیری کرد کابرا دیار نییه، له دراوسێی دووکانەکەی پرسی: ئەرێ فڵان کەس چی لێهات؟ ئەویش وتی: "چووه گۆزەکەوه".

لەم نموونەیەدا لادان له بنەمای چۆنیەتی دروست بووه، بەوەی دەستەواژەی (**چووه گۆزەکەوه**) بەکارهاتووه و خوازراوه، لەبری ئەوەی بڵێ کابرا کۆچی دوایی کردووه.

نم٣/ کامل چادرچی له بەغدا بۆی گێڕامەوه وتی له ساڵی ١٩٤٩دا بوومەلەرزەیەک له بەغدا پەیدابوو. دنیا شەو بوو، من نوستبووم ئاگام لێ نەبوو. بەیانی که هەستام پێیان وتم له هەر کەسم ئەپرسی هەر یەکه قسەیەکی ئەکرد، یەکێ

ئەیوت تەنیا دوو دەقیقە بوو، یەکێک ئەیوت پێنج دەقیقە بوو، قسەیەکی ساغم دەست نەکەوت. وتی پیاوێکی کوردمان لابوو لەوم پرسی. وتی تۆزێ سەری داخست و لەپاشا سەری بەرز کردەوە و وتی: "جگەرەیەک هەڵگرە نەفەسێکی لێدە و نەفەسەکە بدەوە دواوە، هەر ئەوەندە بوو". کامل وتی لە قسەی ئەو کابرایە پوختەتر نەمبیستبوو.

ئەگەر لەم نموونەیە ورد بینەوە بۆمان دەردەکەوێت، کە زیاتر لە لادانێکی وردی بنەمای چۆنیەتی تێدا بەدی دەکرێت، بەوەی هەریەک لە ئامادەبووانی ڕووداوەکە بە جۆرێک باسی لێوە دەکات و بەڵگەیەکی ڕاست و دروستیان لەبەردەستدا نییە، کە پشتڕاستی قسەکانیان بکاتەوە، هەندێک زێدەڕۆیی لە گوتنەکەی دەکات و دەڵێت کاتی ڕوودانەکە پێنج دەقەی خایاندووە، هەندێک ڕووداوەکە بە کەم دادەنێت و بچووکی دەکاتەوە، کە بە هێندەی نەفەسێکی جگەرە کێشان دەیخەملێنێت. لە لایەکی تر لادانێکی تر بەرچاو دەکەوێت، وەک خواستنی ئەم وتەیە "**جگەرەیەک هەڵگرە نەفەسێکی لێدە و نەفەسەکە بدەوە دواوە هەر ئەوەندە بوو**". لەبری دیاریکردنی کاتی ڕوودانی ڕووداوەکە.

نم٤/ عەزیزی مەسرەفی لە دیوەخانی شای ئێران نەسرەدین شادا ئەبێت. شا ئەپرسێ: ئاغا زووتر ئەسپی چاکت هەبوون چییان لێهات؟ ئەویش دەڵێ: شاهم، خاوەنی خۆیان سواریان بوون و ڕپیشتن، شا ئەم وەڵامەی پێخۆش ئەبێ.

خواستنی وشەی (**ئەسپ**) لەم نموونەیەدا لادانی لە بنەمای چۆنیەتیدا دروست کردووە، کە بەرانبەر وشەی (**کچ**) بەکاری هێناوە، مەبەستیش لە خاوەنی خۆیان سواریان بوون و ڕۆیشتن، واتە چوونەتە ڕێگای خۆیان و شوویان کردووە و چاوەڕێیان مەکە.

نم٥/ کابرایەکی دەوڵەمەندی ترزلی بێ چاووڕوو تووشی مەلایەکی خێل ئەبێ، ئەڵێ مامۆستا ڕاستە ئەڵێن پیاوی خێل یەک بە دوو ئەبینێ؟ مەلا ئەڵێ: بەڵێ وایە: کابرا ئەپرسێ چۆن؟ ئەڵێ: "ئەوەتە ئەڵێن تۆ دوو پێت هەیە، کەچی من بە چوار ئەیبینم!".

یەکێک لە لێکدانەوەکانی لادان لە بنەمای چۆنیەتی، گاڵتەپێکردن و توانج لێدانە، بەم پێیەش لە ئاراستەکردنی پرسیار و وەڵامەکانی ئەم نموونەیەدا وشە و دەستەواژەی بەکارهاتوو لە وەڵامەکاندا بە مەبەستی توانج و گاڵتەپێکردنە، وەک گاڵتەکردن بە مامۆستایەکی ئایینی، کە خێلە لەڕێگەی پرسیارکردنێکی لەم شێوەیە، "مامۆستا ڕاستە ئەڵێن پیاوی خێل یەک بە دوو ئەبینێ؟"، مامۆستاکەش بە شێوازی گاڵتەپێکردن و توانجەوە وەڵامی دەداتەوە و دەڵێت: "**ئەوەتە ئەڵێن تۆ دوو پێت هەیە، کەچی من بە چوار ئەیبینم!**". لێرەدا مامۆستاکە کەسی قسەکەر بە چوارپێ ئەچوێنێت و توانجی لێدەدات.

نم٦/ کابرایەکی کوێر ژنێکی هەبوو، ژنەکەی زۆری خۆش ئەویست و هەمووجار پێی ئەوت پیاوەکە خۆزگە چاوت ئەبوو سەیرت ئەکردم، کە من چەندە جوان و نازدارم، لەگەڵ ئەوەش من چەند تۆم خۆش ئەوێ. کوێرەکەش وتی: "ڕاست ئەکەی ئەگەر ئەوەندە جوان بوویتایە، وەکو خۆت ئەیڵێی بەر من نەئەکەوتی".

لێرەدا پیاوە نابیناکە توانج لە هاوسەرەکەی دەگرێت بەوەی دەڵێت: "**جوان بوویتایە بەر من نەئەکەوتی**"، ئەمەش ئەوە دەخاتەڕوو، کە پیاوەکە گومانی لە جوانیی ئافرەتەکەی هەیە، بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ پێی دەڵێت، کە جوان نی، بەمەش لادان لە بنەمای چۆنیەتی لێکەوتۆتەوە.

نم٧/ سواڵکەرێک چووە لای کابرایەک وتی: پوولێکم بەرێ بۆ خوا. وتی چی چی؟ وتی پوولێکم بەرێ بۆ خوا. وتی: "کەواتە تۆ بڕۆ من خۆم چاوم پێ ئەکەوێ!".

لە ڕوونکردنەوەی ئەم نموونەیە سێ لادان لە بنەمای چۆنیەتی بەدی دەکرێت، گاڵتەپێکردن و توانج لێدان، لەگەڵ ئاماژەپێکردن؛ کابرای سواڵکەر دەیەوێ لە ڕێگەی ئاماژەکردن بۆ خوا پارە پەیدا بکات، کە ئەمەش دوورە لە ڕاستی، خوا پێویستی بە هیچ شتێک و کەسێك نییە، لە بەرانبەردا گوێگر بە هەمان شێوازی ئەم بە شتێک وەڵامدەداتەوە، کە دوورە لە ڕاستی، واتە قسەکەر و گوێگر بە ئاماژەکردنێکی نادروست لە پەیوەندیدا بوون. لە هەمان کاتیشدا گوێگر بە گاڵتەپێکردنەوە وەڵامی سواڵکەر دەداتەوە و سووکایەتی پێدەکات، بۆ ئەوەی پارەکەی پێنەدات.

لە ڕوونکردنەوە و لێکدانەوەی نموونەکاندا لادان لە هەموو بنەما وردەکانی بنەمای چۆنیەتی خراوەتەڕوو، وەک (توانج، خواستن، ئاماژەپێکردن، زیادەڕۆیی و کەمکردنەوە)، کە بوونەتە هۆی ئەوەی ئاراستەی گفتوگۆکە بەرەو لایەکی تر ببەن و کردەی تێگەیشتن زەحمەتتر بکەن و بەشداربووانی ئاخاوتن کاتی زیاتریان پێویست بێت بۆ تێگەیشتنی مەبەستی گفتوگۆکە.

٣ـ٣: لادان لە بنەمای پەیوەندی لە(کتێبی ڕشتەی مرواری)

نم١/ کابرایەک بوو بە میوانی ماڵە کوردێک. نانیان دانا، چێشتەکە زۆر گەرم بوو، کابرای میوان هەموو دەم و ددانی سووتا! لە تاوا سەری بەرزکردەوە و سەیرێکی دارەڕای خانووەکەی کرد، بۆ ئەوەی خاوەن ماڵەکە هەستی پێ نەکا، پێی وت: "ئەرێ برا ئەم خانووەت بە چەندی دروست کردووە؟" کابرای خاوەن ماڵیش وتی: "بە دوو فوو و سەبرێک".

ئەگەر سەرنج لە وەڵامی خاوەن ماڵ بدەین، دەبینین هیچ پەیوەندییەک نییە لەنێوان پرسیاری قسەکەر و وەڵامەکەدا، بەڵکو بگرە بە شێوەی توانج لێدانیش وەڵامی پرسیارەکە دراوەتەوە لەوەی دەڵێ: "**بە دوو فوو و سەبرێک**". واتە ئەگەر سەبرت گرتبا، دەمت نەدەسووتا، بەڵام لێرەدا پرسیارەکە دەربارەی خانوو دروستکردن بوو، کەچی وەڵامەکە شتێکی تر بوو، بەمەش لادان لە بنەمای پەیوەندی هاتۆتە کایەوە.

نم٢/ جارێک سەید ئەحمەدی خانەقا لە مەلاساڵحی کۆزەپانکە ئەپرسێ و ئەڵێ: "ئەرێ مەلا! تۆی مەلا ساڵحی گۆزەپانکەی؟" مەلا ساڵحیش بە سەید ئەڵێ: "ئەرێ سەید جەنابتی سەید ئەحمەدی عەلی عەیری".

لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا قسەکەری دووەم لە بنەمای پەیوەندی لایداوە، بەوەی وەڵامی پرسیاری بە پرسیار داوەتەوە، کە هیچ گونجان و پەیوەندییەک لەنێوان پرسیار و وەڵامەکەدا نییە، لەگەڵ ئەوەشدا لادان لە بنەمای چۆنیەتیشی لێکەوتۆتەوە، بەوەی بۆ گاڵتەپیکردن و توانج لێدان لە یەکتر بەم شێوە دواون.

نم٣/ کابرایەک ئەبێ بە میوانی ماڵە کوردێک، بەرخێک ئەکەن بە بریانی و دایئەنێن، کابرای میوان زۆری برسی ئەبێ، پارووی سەیر سەیر و بەپەلەی لێ دائەگرێ، میوانێکی تریش لەوێ ئەبێ پێی ئەڵێ: "برا بۆ چ ئەوەندە لێی بە داخی، خۆ باوکی شەڕە قۆچی لەگەڵ نەکردووی!". ئەمیش ئەڵێ: "برا تۆ بۆ چ ئەوەندە دڵت پێ ئەسووتێ، خۆ دایکی شیری پێ نەداوی!".

له بنەمای پەیوەندیدا پێویستە وەڵامی گوێگر پەیوەندی بە پرسیاری قسەکەرەوە هەبێت، بەڵام ئەوەی لەم نموونەیەدا تێبینی دەکرێت، پێچەوانەی بنەمایەکەیە لەوەی وەڵامەکە لەگەڵ پرسیاری قسەکەر ناگونجێ و پەیوەندی بە بابەتی پرسیارەکەوە نییە، کە بە شێوازی پرسیار وەڵامی قسەکەری داوەتەوە.

نم٤/ کابرایەکی کورد منداڵێکی هەبوو، شەوێک لەسەر پشت ڕاکشابوو، تەماشای ئاسمانی ئەکرد، لە باوکی پرسی: باوە ئەو خەتە سپیە چییە بە ئاسمانەوە؟ باوکیشی وتی: ڕۆڵە! ئەوە ڕێی کاکێشانە. کوتوپڕ کوڕە لە پڕ ڕاست بۆوە وتی: "ئای بە خوا بابە! پووشێک لە کایەکەی ئاسمان کەوتە خوارەوە چووە چاومەوە" و دەستی کرد بە گریان.

ئەگەر سەیری ئەم نموونەیە بکەین دەبینین، کە پرسیاری قسەکەر و وەڵامی گوێگر گونجان و پەیوەندییەک لەنێوانیاندا هەیە، بەڵام دوای وەڵامدانەوەی پرسیارەکە، کاردانەوەی کەسی یەکەم، کە پرسیارەکەی خستبووە ڕوو، هیچ پەیوەندییەک و گونجانێک لەنێوانیاندا نییە، بەوەی دەڵێ (**پووشێک لە کایەکەی ئاسمان کەوتە چاومەوە**)، چونکە ئەمە دوورە لە ڕاستی و بێ بەڵگەیە، بەمەش لادان لە بنەمایەکی تری هاریکاری لێکەوتۆتەوە، ئەویش لادان لە بنەمای چۆنیەتییە.

نم٥/ کابرایەکی کورد جارێک چێشتی برنج ئەخوا. چێشتەکە زۆر گەرم ئەبێ، هەموو دەم و ددانی ئەسووتێنێ و ئیتر جارێکی تر ناوێری توخنی برنج بکەوێ. ڕۆژێک تووشی کابرایەک ئەبێ گوێدرێژێکی بە بارەوە لە پێشەوەیە، لێی ئەپرسێ: برا باری گوێدرێژەکەت چییە؟ ئەڵێ برنجە. ئەڵێ: "ئای بە قوربانت! لێی بکەوە ئەگینا هەر ئێستە پشتی کەرەکە ئەسووتێنێ".

بنەمای پەیوەندی کاتێک جێبەجێ دەبێت و پرۆسەی پەیوەندیکردنەکە سەرکەوتوو دەبێت، کە گوتنەکە پەیوەندی بە بابەتەکەوە هەبێت و پرسیار و وەڵام لەگەڵ یەکتر گونجاو و پەیوەنددار بن، بەڵام ئەوەی لەم نموونەیەدا بەرچاو دەکەوێت لادانە لە بنەمای پەیوەندی، چونکە باری برنج و سووتانی پشتی گوێدرێژەکە، هیچ پەیوەندییەکیان بەیەکەوە نییە، کاتێک پرسیار دەکات و دەڵێ: **باری گوێدرێژەکەت چییە،** ئەویش لە وەڵامدا دەڵێ: **برنج** و پابەندی بنەماکە بووە، بەڵام لێرەدا لادانەکە سەری هەڵداوە، کە دوای بیستنی وەڵامەکە، قسەکەری یەکەم بە شێوازێک قسەی کردووە، کە دەربڕینەکانی لەگەڵ وەڵامی گوێگر ناگونجێ، بەوەی دەڵێ: "**ئای بە قوربانت! لێی بکەوە ئەگینا هەر ئێستە پشتی کەرەکە ئەسووتێنێ**". چونکە وەک دەزانین برنج بەرهەمێکی فێنک و ساردە، تا ئەوەی بکرێتە چێشت، ئینجا گەرم دەبێت.

ئەوەی لەم بنەمایەدا بۆمان ڕوون بۆوە ئەوەیە، کە دەبێ بۆ پابەندبوون بە بنەمای گونجان و پەیوەندی پرسیار و وەڵامی بەشداربووانی ئاخاوتن پەیوەندییان بەیەکەوە هەبێت و پابەندی بنەماکە بن، بەڵام لەم نموونانەی خستمانەڕوو، هیچ گونجانێک لەنێوان ئاخێوەران نەبوو، هەر ئەمەش وایکردووە لادان لە بنەمای پەیوەندیی گونجان بێتە کایەوە، ئینجا ئەویش لەبەر هەر هۆکارێک بێت.

٣ـ٤: لادان لە بنەمای شێواز لە(کتێبی ڕشتەی مرواری)

نم١/ جارێک مەولەوی لە شاری سنە لە کۆڕێکا دائەنیشێ. لێی ئەپرسن ئەڵێن: تۆ هەر ئەڵێی هۆزەکەم خۆشیان ئەوێم، بە گەورەم دائەنێن، بەچیيا پیشانی ئەدەی کە ڕاست ئەکەی؟ ئەویش ئەڵێ: خۆ ئەگەر هیچ نەگێڕمەوە ئەوە بۆ من بەسە کە هەورامییەک بارێکی ئێجگار گران لە کەرەکەی ئەنێ و ئەیەوێ بەسەر کێوی (ئارێزدا) سەری خا و کەرە مان ئەکا و ناڕوا. پێی ئەڵێ: "هەچە دەی هەچە! بە خوا ئەگەر مەولەویش بیت هەر سەرت ئەخەم".

ئەگەر سەرنج لە دەقی نموونەکە بدەین، دەبینین لادان لە بنەمای شێوازی بەئاسانی تێدا دەرکەوتووە، کە لە دوو لایەنەوە بەرچاو دەکەوێت، یەکێکیان

پەیوەندی بە درێژدادڕییەوە هەیە، کە زۆر بەدرێژی وەڵامی قسەکەری یەکەمی داوەتەوە، یەکێکیش لە بنەما وردەکانی شێواز ئەوەیە، کە بە پوخت و کورتی گوتەکان دەربرڕدرێن، بەڵام لێرەدا لادان لەم بنەمایە هاتۆتە کایەوە. لەلایەکی تر لادانەکە پەیوەندی بە لێڵییەوە هەیە، کە بە شێوەیەکی لێڵ و تەمومژاوی قسەی کردووە، بۆ تێگەیشتن ئاسان نییە، بەوەی دەڵێ (**خۆ ئەگەر هیچ نەگێڕمەوە، ئەوە بۆ من بەسە، کە هەورامییەک بارێکی ئێجگار گران لە کەرەکەی ئەنێ و ئەیەوێ بەسەر کێوی (ئارێزدا) سەری خا و کەرە مان ئەکا و نارِوا. پێی ئەڵێ: "هەچە دەی هەچە! بە خوا ئەگەر مەولەویش بیت هەر سەرت ئەخەم**)، کە هەم بە شێوەیەکی لێڵ و هەم درێژدادڕی لە وەڵامەکەدا کردووە.

نم٢/ کابرایەک لە سنە هەبوو (مەولوو)ی ناو بوو. کابرایەکی قسە قوت و گاڵتەچی بوو ماڵ کاولە ئەوەندە زل و ناکوڵۆکاریش بوو ئەتوت تاوێرە، کەچی کوڕێکی هەبوو ئەوەندە بچووک بوو، هەروەخت کە لەگەڵیا ئەڕۆیشت ئەتوت هێلکەیە بە شوێنیەوە. لێیان ئەپرسی: (مەولوو) ئەمە کوڕی خۆتە؟ ئەیوت: "من نازانم دایکی ئەزانێ".

لەم نموونەیەدا لادان لە بنەمای شێواز دروست بووە، چونکە پرسیاری لەم جۆرە بە بەڵێ یان نەخێر وەڵام دەدرێتەوە، بەڵام ئەوەی لەم دەقەدا بەدی دەکرێت، بەتایبەتی کاتێک وەڵامی پرسیارەکە بەم شێوەیە دەداتەوە (**من نازانم دایکی ئەزانێ**). ڕستەیەکی لێڵە و وەڵامی پرسیارەکەی تێدا بە دروستی نەدراوەتەوە، کە چەند واتایەکی تر لەخۆ دەگرێت، بەمەش بۆتە لادان لەم بنەمایە.

نم٣/ ژنێکی هەورامی هەبوو ئاتەی ناو بوو، هاتە سەر و کاری مردن و گیانەڵا، کوڕێکی مەلای هەبوو چووە سەری و دەستی کرد بە ئامۆژگاریکردنی و پێی وت دایە ئاگات لە خوا بێ. دایکەش پێی وت: ڕۆڵە! من حەدم چێشەن ئاگام جەوی بۆ، پاسە ئای ئاگاش جە من بۆ!.

لەم نموونەیەدا دەستەواژەی (**ئاگات لە خوا بێ**) فرەواتایی دروستکردووە، چونکە واتای جیاواز لەخۆ دەگرێت، لەوانە خوات لەبیر بێت، یان ئەوەتە مەبەستی

ئەوە بێت ئاگادار بوون لە خوا، هەر لەبەر ئەمەیە، کە بۆتە هۆی لادان لە بنەمای شێواز و بە شێوەیەکی پوخت و بێ تەمومژی گوتنەکەی دەرنەبڕیوە.

نم٤/ بەکراغای مەنگوڕ هەبوو، چەتیوێک لە ماڵیان ئەبێ، مارەی ئەکا و لەم چەتیوە کوڕێکی ئەبێ. ڕۆژێک لە کوڕەکە تووڕە ئەبێ و ئەڵێ: بەچکە کارەکەر. کوڕەکەش پێی ئەڵێ: "بابە! دایکم خانزادەتر بووە، بە ئاغە نەبێ ڕازی نەبووە!".

لادان لە بنەمای شێواز ڕوویداوە، چونکە یەکێ لە بەشداربووانی ئاخاوتن بە شێوەیەکی ناڕوون و لێڵ قسەی کردووە، ئەویش کاردانەوە و وەڵامدانەوەی کوڕەکەیە بۆ باوکی و بەرگریکردنە لە دایکی، کە بەم شێوە ناڕوونە دەڵێت: (**بابە! دایکم خانزادەتر بووە، بە ئاغە نەبێ ڕازی نەبووە!**). ڕەنگە لێرەدا مەبەستی کوڕەکە لەوەدا بێت، کە دایکی هێندە شایستە و لەبار بووە، کە جگە لە کوڕە ئاغا شایەن بە کەسی تر نەبووە، بەڵام ڕۆژگار بەم ڕۆژەی گەیاند بێ و بووبێتە کارەکەری ماڵی ئاغا.

نم٥/ کابرایەکی کورد برایەکی هەبوو، براکەی مرد. خەڵک و خوا کۆبوونەوە چوون ناشتیان، ئەو لەو وەختەدا خۆی دزییەوە، نەچوو بۆ ناشتنەکەی، پاشان پێیان وت، بۆ چ نەچوویت تەرمی براکەت بنێژی؟ وتی: "برا بۆ چ من شێت بووم بچم؟ برا جوانەمەرگەکەم لەگەڵ تەرمەکەی خلەی ئامۆزاما چوو بۆ گۆڕستان ناشتی، ئیزرائیل چاوی پێکەوت، کەوتەوە بیری. هات گیانی ئەویشی کێشا. ئێستە منیش بچم بخەمەوە بیری، ئیزرائیل بێت گیانی منیش بکێشێ؟ با هەر تۆی وە دەوەوە بتلێتەوە منی بەرچاو نەکەوێ!".

یەکێ لە یاسا و بنەما وردەکانی بنەمای شێواز، کورتی و پوختییە لە پەیوەندیکردندا، بەڵام ئەوەی لەم نموونەیەدا دێتە بەرچاو، پێچەوانەی ئەم بنەمایەیە، کە چەندین ڕستە بەدوای یەکدا ڕیزکراون و زانیاریی زیادەن و لە وەڵامدانەوەی گوێگر بەرانبەر بە پرسیارەکە درێژدادڕی تێدا کراوە، کە تێگەیشتن لە وەڵامەکە و جەختکردنە سەر وەڵامەکە، تێڕامانێکی وردی پێویستە، تا لە مەبەستی قسەکەری دووەم دەگەی، کە ئەمەش بۆتە هۆی لادان لە بنەمای شێواز.

لەم نموونانەی لەسەر بنەمای شێواز خستمانە ڕوو، بەگشتی لادان لە بنەما وردەکانی شێوازی بەئاسانی تێدا بەدی دەکرێ، لە ڕوونکردنەوە و لێکدانەوەی نموونەکان بۆمان دەرکەوت، کە لە کام بنەمایە لادراوە و پابەند نەبوون بە بنەماکە دەرکەوتووە، کە یاساکانی ئەم بنەمایە کورتی و پوختی لە دەربڕینە، ئەمەش لە نموونەکان بەدی نەدەکرا، یان لێڵی و تەمومژی لە دەربڕیندایە، ئەم بنەمایەش لە یەک دوو نموونەدا بەرچاوکەوت، لەم نموونانەی ئێمە هەڵمانبژاردوون بۆ لێکۆڵینەوەکە لەگەڵ دەیان نموونەی تر لە کتێبەکەدا لادان لەم بنەمایانەیان تێدا بەرچاو دەکەوێت.

ئەنجامی لێکۆڵینەوەکە

١.لادان لە بنەمای هاریکاری هەموو کات نابێتە هۆی پچڕان و لاوازی لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا، بەڵکو زۆرجار شێوازێکی کارتێکەر و سەرنج ڕاکێش دەهێنێتە ئاراوە.

٢.ئامانجی ئاخاوتن بە بنەمای هاریکارییەوە بەندە، جێبەجێکردن و نەکردنی ئەم بنەمایانە ئامانج و ئاڕاستەی ئاخاوتنەکان دیاری دەکەن، بۆیە پابەندبوون و پێشێلنەکردنی بنەماکان پرۆسەی ئاخاوتنەکە سەرکەوتووتر دەکات ئامانجەکەی دەدات بەدەستەوە، چونکە لە ئاخاوتنی رۆژانەدا لادان لە بنەمای هاریکاری زۆر ڕێی پێ نادرێت و کاریگەری دەبێت لەسەر پەیوەندییەکە.

٣.زۆرترین ژمارەی لادان لە بنەماکاندا، لە بنەمای چۆنیەتی و شێوازدا بوو، هەر لەبەرئەوەی نموونەکانی نێو پەرتوکەکە چیرۆک و بەسەرهاتەکانی ژیانی رۆژانەی خەڵکە، بۆیە بەمەبەستی جۆراوجۆر لە بنەماکانی هاریکاری لایانداوە.

سەرچاوەکان

یەکەم: بە زمانی کوردی

١ـ بەدرخان سلێمان عەلی (٢٠١٥)، لێکەوتەی ئاخاوتەیی لە ڕۆمانی کوردیدا، نامەی دکتۆرا، زانکۆی سلێمانی، فاکەڵتی زانستە مرۆڤایەتییەکان.
٢ـ پەروەر عبدالرحمن صالح (٢٠١٣)، هەندێ لایەنی کۆمەڵایەتی پراگماتیک (زمانی بواری پزیشکی بە نموونە)، نامەی ماستەر، زانکۆی سەلاحەددین، کۆلێژی زمان.
٣ـ جۆرج یوڵ (٢٠١٦)، مەبەستناسی (پراگماتیک)، و: ڕەحیم سورخی، چاپخانەی تاران، چاپی یەکەم، سلێمانی.
٤ـ حاتم ولیام محمد ـ ژیان عبدالله محمد (٢٠١٥)، پێکهێنانی زانیاری و کردە قسەییەکان، گۆڤاری زانکۆ، بەرگی ١٩، ژمارە (٤).
٥ـ دارا حمید محمد (٢٠١٢)، شیکاری ڕستەی ئاڵۆز لە ڕوانگەی پراگماتیکەوە، نامەی دکتۆرا، زانکۆی سلێمانی، فاکەڵتی پەروەردە.
٦ـ سروە فیصل عزیز (٢٠١٠)، بنەمای هاریکاری لە چوارچێوەی نواندنی کوردیدا، نامەی ماستەر، زانکۆی سەلاحەددین، کۆلێژی پەروەردە، هەولێر.
٧ـ شێرزاد سەبری عەلی (٢٠١٤)، پراگماتیک، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.
٨ـ عبدالسلام نجم الدین ـ شێرزاد سەبری عەلی (٢٠١١)، زمانڤانیا تیۆری، چاپخانەی حاجی هاشم، چاپی یەکەم، هەولێر.
٩ـ عبدالواحید مشیر دزەیی (٢٠١٤)، زانستی پراگماتیک، ناوەندی ئاوێر، چاپی دووەم، هەولێر.
١٠ـ عومەر مەحمود کەریم (٢٠٠٩)، سیمای پراگماتیک و سیمانتیکی گریمانە پێشەکییەکان، نامەی دکتۆرا، زانکۆی کۆیە، کۆلێژی زمان.
١١ـ محمد معروف فتاح (٢٠١٠)، لێکۆڵینەوە زمانەوانییەکان، کۆکردنەوەی: شێروان حسێن خۆشناو ـ شێروان میرزا قادر، چاپخانەی ڕۆژهەلات، چاپی یەکەم، هەولێر.
١٢ـ ــــــــــــــــ (٢٠١١)، زمانەوانی، چاپخانەی حاجی هاشم، چاپی سێیەم، هەولێر.
١٣ـ هێرش چەتۆ حسێن (٢٠١٦)، شیکردنەوەی نوکتەی کوردی بەپێی بنەمای هاریکاری، نامەی ماستەر، زانکۆی سۆران، فاکەڵتی ئاداب.

دووەم: بە زمانی عەرەبی
١٤ـ عادل الفاخوري (١٩٨٩)، الأقتضاء في التداول اللساني، عالم الفكر، مجلة العشرون، العدد الثالث.
١٥ـ على محمود حجي الصراف (٢٠١٠)، في البراجماتية: الافعال الانجازية في العربية المعاصرة، الطبعة الاولى، مكتبة الاداب، القاهرة.

سێیەم: بە زمانی فارسی
١٦ـ نگار مؤمنی دانشجوی بهار (١٣٨٩)، زبان شناسی قانونی: بردس شهادت در دادگاه با توجه به ویژگی های زبانی، کانگاه، دور دوم، سال سوم، شماره ١٠، pdf.

چوارەم: بە زمانی ئینگلیزی
17- Geoffrey Finch (2000), Linguistic Terms and Concepts.
18- George Yule (2000), Pragmatics, Oxford University Press.
19- Grice, H.P (1987), Studies in the way of words, Harvard University Press, Cambridge Massachuse H, London.
20- Grice H.P (1991), Logic and Conversation, in Bavis S. Pragmatics A reader, Oxford University Press.

ملخص البحث

الانزياح عن مبدأ التعاون كتاب " ڕشتەی مرواری" أنموذجا

١ـ عنوان البحث:

الانزياح عن مبدأ التعاون " كتاب ڕشتەی مرواری أنموذجا"، دراسة دلالية يأخذ نماذجها من نصوص كتاب " ڕشتەی مرواری " و تحللها وفق نظرية مبدأ التعاون كما تحاول اختيار أحسن مثال منسجم مع محتوى الموضوع، و إظهار المبادىء الدقيقة في النصوص المكتوبة .

٢ـ حدود البحث ومنهجه

يحلل هذا البحث النماذج المقتبسة من الكتاب المذكور على المستوى الدلالي وفق مبدأ التعاون لدى (غرايس). وقد حدد الباحثون إطار عملهم عن طريق التركيز على نماذج من كتاب "ڕشتەی مرواری" والاعتماد على (المنهج الوصفي التحليلي).

٣ـ سبب اختيار الموضوع

الدافع الرئيس لاختيار هذا الموضوع تأثير العلاقة المتبادلة بين المتكلم والمتلقي، ولاسيما في مبدأ التعاون الذي له وقع كبير على نجاح عملية التواصل عند مراعاة المبادىء بين أفراد المجتمع، لأن اللغة نشاط اجتماعي يهدف إلى إقامة علاقة تعاون بين المشاركين في الخطاب .

٤ـ مشكلة البحث

تتمثل مشكلة البحث في أن مؤلف الكتاب خرق أكثر من مبدأ في كل نص من نصوص كتابه، فقد كان من الصعوبة بمكان الحصول على مثال حدث فيه الانزياح عن مبدأ واحد.

٥ـ محتوى البحث

يتكون محتوى هذا البحث من مقدمة و ثلاثة مباحث وخاتمة.

خصص المبحث الأول للجانب النظري، وتم الحديث فيه عن مبادىء التعاون عند (بول غرايس) مثل: (مبدأ الكمية، مبدأ الكيفية، مبدأ التواصل و مبدأ الأسلوب) مع الاستشهاد بالأمثلة لكل مبدأ . أما المبحث الثاني، فهو يتناول الانزياح عن مبادئ التعاون عند (غرايس) مع ذكر نماذج لكل واحد من (مبدأ الكمية) و (مبدأ الكيفية) اللذين تتولد عنهما انزياحات أخرى مثل: (التورية و السخرية، الاستعارة، الإشارة، الغلو والاختصار). كما يتناول (مبدأ التواصل) و(مبدأ الأسلوب)، مع توضيحات ضرورية عنهما. و أما المبحث الثالث، فهو يتكون من الجانب التطبيقي للدراسة، ويتحدث عن الانزياحات التي حدثت عن مبدأ التعاون، و ذلك بالاعتماد على النماذج المأخوذة من كتاب " ڕشتەی مرواری" وتحليلها .

وتم تخصيص الخاتمة للنتائج التي توصل إليها الباحثون، مع ثبت المصادر و المراجع وملخص الدراسة باللغتين العربية والانجليزية.

Abstract

Violation of the Principle of Cooperation "The Book of Rishaty Mrwari as an Example"

1-The Title of the Paper

The paper is entitle Violation of the Principle of Cooperation in the "The Book of Rishaty Mirwari as an Example". It is a pragmatic study, which focuses on the best texts of this book to illustrate them based on the principles of cooperation. This study is an attempt to show the basic principles of cooperation in the written texts.

2-The Scope and Hypothesis of the Study

The research is conducted according to the pragmatic level. The examples are illustrates based on the Grice's principles of cooperation. The scope of the study is limited to only of the examples taken from this book (Rishaty Mirwari). The research paper is conducted within descriptive analysis method.

3-The Purpose of the Study

One reason of choosing this topic for the study is the effect of the relation exists between speaker and listener, particularly within the principles of cooperation as through practicing these principles among individuals of community, it is very powerful in the success of this relation. So language is a social activity for the sake of cooperation among individuals, communication takes place.

4- The Problem of the Study

The paper is an attempt to a pragmatic analysis of some written texts in the book of Rishatay Mirwari according to the principles of cooperation. The problem was in the violations of the principles of cooperation in that each written text was violated by more than one principle; it is very difficult to find an example where there is only one violation of the principles.

5- The Content of the Study

The content of the study besides of the introduction and conclusions is comprised of three sections:

The first section is devoted to theoretical part, focuses on the Paul Grice's cooperative principles. It also mentions the main principles of cooperation such as maxims of quantity; maxims of quality, maxims of manner, and maxims of relevance with examples are provided for each of them.

The second section is also a theoretical part pays attention to the violations of Grice's cooperative principles with the illustrations of examples in maxims of quantity and quality. This includes some violations like (mocking, satire, pointing, exaggeration, over briefing) as well as the maxims of manner and relevance with necessary explanations about each of them.

The third section deals with the practical issues of the study. This part is about the violations of cooperative principles based on analyzing examples taken from the book of Rishtay Mirwari.

Finally, the conclusions, list of references, and the abstract are introduced in English and Arabic.